

ศักยภาพ และแนวทางการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในภาคเหนือ เพื่อเสนอขอรับการจารึก ชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก¹

อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ

ภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจารย์ ดร. นันทวรรณ ม่วงใหญ่

สาขาวิชาการท่องเที่ยว
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ ดร. สุพจน์ จิตสุทธินาน

หลักสูตรนานาชาติ ระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งผลการวิจัยโครงการ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” โดยมีเนื้อหาเฉพาะแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในภาคเหนือที่มี “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value (OUV))” อันสมควรได้รับการผลักดัน และการวางกรอบแนวทางการบริหารจัดการเพื่อนำชื่อเข้าสู่กระบวนการเสนอเป็นแหล่งมรดกโลกในการศึกษานี้ได้เสนอแหล่งที่มีศักยภาพในลักษณะเพื่อนำเสนอเพื่อการประกาศขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก “แบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” เพื่อใช้ศักยภาพด้านต่างๆ ร่วมกันอันจะทำให้ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” นั้นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งได้แบ่งกลุ่มแหล่งมรดกอันทรงคุณค่าที่อยู่ในพื้นที่กลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัดภาคเหนือตอนบน และโครงการวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” ออก

.....
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ แผนงานวิจัยแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาค ด้วยการจัดการแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป. โดย อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ. สนับสนุนทุนวิจัย โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีพ.ศ. 2556. และปรับปรุงจากเอกสารประกอบการบริการวิชาการสู่ชุมชนในโครงการประชุมสัมมนาสืบสานและผลักดันเมืองลำพูน-เชียงใหม่สู่มรดกโลก โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 16-17 กรกฎาคม พ.ศ. 2556.

เป็นกลุ่มตาม “ประเด็นหัวข้อ (Theme)” ตามบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กัน (Related Context) คือ
1. แหล่งโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา (Ancient Monuments and Archeological Sites in Historic Towns of Lanna Culture), 2. วัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ และเส้นทางวัฒนธรรมแห่งล้านนา (Sacred Monasteries and Cultural Routes in Lanna Culture), 3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมธรรมชาติศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา (Sacred Mountains of Lanna Culture), 4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและเมืองประวัติศาสตร์ลำปางที่ยังมีพลวัต (Cultural Landscape and Living Heritage Town of Lampang), 5. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน (Cultural Landscape of Mae Hong on Valley)

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจากแหล่งที่มีศักยภาพทั้งสิ้น 10 แหล่ง เพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์ผลักดันให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดทำเอกสารประกอบการตัดสินใจในการเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก และการกำหนดแผนการดำเนินการเสนอรายชื่อเพื่อรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเป็นแหล่งมรดกโลก นอกจากนี้ ยังมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในฐานะของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม และวัฒนธรรม

คำสำคัญ: มรดกโลก, มรดกโลกทางวัฒนธรรม, ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, การเสนอชื่อแบบรวมกลุ่ม, บัญชีรายชื่อชั่วคราว, คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล, ความจริงแท้, คุณค่า และความสำคัญ, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

1. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

บทความวิจัยเรื่อง “ศักยภาพ แนวทางการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในภาคเหนือ เพื่อเสนอขอรับการจารึกชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” ภายใต้ “แผนงานวิจัยแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป” ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจากแหล่งที่มีศักยภาพทั้งสิ้น 10 แหล่ง เพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์ผลักดันให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งชั่วคราวเพื่อรับการพิจารณา และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม
2. เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดทำเอกสารประกอบการตัดสินใจในการเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก
3. เพื่อศึกษา และการกำหนดแผนการดำเนินการเสนอรายชื่อเพื่อรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเป็นแหล่งมรดกโลก
4. เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในฐานะของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม และวัฒนธรรม

2. สถานภาพของแหล่งมรดกโลก และแหล่งที่มีศักยภาพที่จะเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลกในประเทศไทย

จากธรรมนูญขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือที่รู้จักกันในนามขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งเป็นองค์การชำนาญพิเศษของสหประชาชาติมีพันธกิจเรื่องการสรรค์สร้างสันติภาพของโลกผ่านการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันของมวลมนุษยชาติผ่านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ที่กล่าวว่า “สงครามเกิดขึ้นในจิตใจมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องสร้างความหวงแหนสันติภาพให้เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ด้วย” โดยมีหน้าที่ คือ “เพื่อให้เกิดความเคารพในความยุติธรรม กฎหมาย ลิทธิ และเสรีภาพ ที่มนุษย์พึงมีโดยไม่ถือเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา ตามกฎบัตรสหประชาชาติ” จากภาวะการณ์ที่แหล่งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมถูกคุกคามด้วยสาเหตุต่างประการทำให้องค์การยูเนสโกได้ผลักดันให้เกิดโครงการที่ว่าด้วยการประเมิน และให้คุณค่าแหล่งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้มีสถานภาพเป็นแหล่งมรดกโลก เพื่อสร้างเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการพิทักษ์รักษาแหล่งต่างๆ ที่ทรงคุณค่าเหล่านั้นให้เป็นสมบัติของมวลมนุษยชาติสืบไป

ในปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งมรดกโลกทั้งสิ้น 5 แห่ง จำแนกได้เป็น “แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ” จำนวน 2 แห่ง คือ “แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง (Thun-

gyai-Huai Kha Khang Wildlife Sanctuaries)” “แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติเขาใหญ่ (Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex)” และ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม” จำนวน 3 แห่ง คือ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองเกี่ยวเนื่อง (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” และ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)”

จะเห็นว่า แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้งหมดในประเทศไทยนั้น มีลักษณะเป็นแหล่งโบราณคดีที่เป็น “ซากปรักหักพังที่ยุติบทบาทลงแล้ว (Relic Cultural Properties)” และแหล่งทั้งหมดอยู่ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากร นอกจากนี้ ประเทศไทยยังไม่มีแหล่งมรดกโลกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของแหล่งที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งที่แหล่งหลายแหล่งในประเทศไทยนั้นมีความโดดเด่นอย่างสูงยิ่ง หากแต่ถูกจัดให้สังกัดหรือดูแลภายใต้หน่วยงานราชการต่างกระทรวงกัน

นอกจากแหล่งมรดกโลกทั้งทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรมทั้ง 5 แห่ง ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในปัจจุบันมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอีก 3 แห่งที่ถูกบรรจุชื่อใน “บัญชีรายชื่อชั่วคราว (Tentative List)” คือ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี” และ “เส้นทางวัฒนธรรมปราสาท พิมาย ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และศาสนสถานที่เกี่ยวข้อง” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช” ซึ่งอยู่ระหว่างการจัดทำแผนการบริหารจัดการ และนำเสนอเพื่อรอรับการพิจารณา และประกาศยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในโอกาสต่อไป

นอกจากนี้ กรมศิลปากรยังมีความเห็นว่าควรเสนอชื่อแหล่งมรดกวัฒนธรรมของชาติอีก 6 แห่ง (ลำดับที่ 1-6) ทั้งนี้โครงการผลักดันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่กลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 อันได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน¹ ได้เสนอรายชื่อ 4 แห่ง (ลำดับที่ 8-10) ดังมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. แหล่งโบราณคดีเมืองเก่าเชียงแสนและสุวรรณโคมคำ
2. เส้นทางวัฒนธรรมไชยา นครศรีธรรมราช สทิงพระ ไทรบุรี
3. แหล่งวัฒนธรรมล้านนา
4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา
5. กลุ่มสถาปัตยกรรมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
6. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
7. แหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีเมืองวัฒนธรรมล้านนา
8. แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
9. เส้นทางวัฒนธรรมวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
10. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน
11. แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีหน้าผาก่อนประวัติศาสตร์ผาแต้ม

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ประเทศไทยมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ

สูงในประเด็นด้านคุณค่า จนได้รับการยกย่องให้ขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List) แล้วจำนวน 3 แห่ง และจากการวิจัยมีข้อเสนอแหล่งที่มีศักยภาพที่ควรค่าแก่การเสนอชื่อ 11 แห่ง ซึ่งต้องทำการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในบริบทต่างๆ ให้สมบูรณ์ ตลอดจนการศึกษาเพื่อการวางแผนการอนุรักษ์และการพัฒนาให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังประโยชน์แก่ผู้คนในท้องถิ่นในแง่มุมต่างๆ ทั้งเกียรติภูมิ และรายได้จากการท่องเที่ยวที่ถือว่าเป็นผลพลอยได้จากการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งต่างอย่างยั่งยืน

3. สถานภาพของการดำเนินการ และเตรียมการเสนอชื่อเพื่อประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกในภาคเหนือ

จากการศึกษาสถานภาพการดำเนินการ และการเตรียมการเสนอชื่อเพื่อประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกในภาคเหนือ พบว่า มีการดำเนินการอยู่ใน 1 พื้นที่ คือ จังหวัดน่าน และจังหวัดลำพูน ซึ่งทั้งสองแห่งได้เตรียมการเสนอแหล่งทางวัฒนธรรมเมืองเก่าเป็นแหล่งมรดกโลก โดยมีสถานภาพการศึกษา และการดำเนินการดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1: เมืองน่าน

“เมืองน่าน” ได้ริเริ่มโครงการดังกล่าวหลังจากที่มีการศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในเมืองน่านเพื่อจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมโดยสำนักงานแผน และนโยบายสิ่งแวดล้อมได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ ได้ดำเนินโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Thailand Cultural Environment Project) ร่วมกับ Danish International Development Assistance (DANIDA) และสำนักนโยบาย และแผนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.)

หลังจากทำการศึกษพื้นที่ย่านเมืองเก่าน่าน ได้พบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมาก โดยเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมที่ศาสนสถาน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น รวมไปถึงองค์ประกอบของเมืองน่านยังไม่ถูกรับทวนมากนักจากการพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่ ก่อปรกับบริบททางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับเมืองหลวงพระบางซึ่งรับการประกาศชื่อเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโก ยิ่งทำให้ประชาคมเมืองน่านมีแรงขับเคลื่อนโดยมีวัตถุประสงค์ไปสู่การเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งนับตั้งแต่การเริ่มดำเนินการจนกระทั่งปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2556) ได้ผ่านการดำเนินการมาแล้วประมาณ 14 ปี

จากการศึกษา และวิเคราะห์ในประเด็นด้านต่างๆ โดยเฉพาะจุดแข็ง-จุดอ่อนของพื้นที่ที่ส่งเสริม และคุกคามต่อการดำเนินการ ดังมีรายละเอียดดังนี้ คือ จุดอ่อนหลักที่ทำให้ยังไม่สามารถดำเนินการตามแผนมุ่งไปสู่การประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ พบว่า มีมูลเหตุสำคัญมาจากการไม่สามารถนำเสนอในประเด็นเรื่อง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” ได้ เนื่องจากแม้ว่าสภาพทางกายภาพของเมืองจะไม่ถูกรบกวนจากการพัฒนามากนัก แต่ทว่าก็ไม่มีแหล่งที่มีคุณค่าโดดเด่นอย่างเพียงพอต่อการแสดงออกให้เห็นถึงคุณค่าจนสามารถสร้างคำประกาศ “คุณค่า และความ

สำคัญ (Statement of Significance)” ที่จะทำให้ประชาคมโลก และคณะกรรมการมรดกโลกมองเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง เหตุดังกล่าวจึงอาจทำให้เมืองน่านต้องหันมาเสนอพื้นที่เพื่อนำเสนอชื่อเพื่อการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมไปเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ภูซางซึ่งเป็นภูเขาใหญ่ทอดตามแนวเหนือ-ใต้ ตั้งอยู่ใกล้กับบ้านก้อด บ้านสะไมย์ ต.นาซาว อ.เมืองน่าน ซึ่งเป็นแหล่งที่พบ “วัตถุทางวัฒนธรรม (Cultural Artifacts)” ประเภทเครื่องมือหินของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่ หากแต่ว่าการศึกษาเพื่อแปลความหมายแหล่งโบราณคดีอย่างเป็นรูปธรรมเป็นเรื่องที่ทำได้ยากมากจึงทำให้ขาดพลังของเรื่องราวที่จะนำเสนอ รวมทั้งการขาดความต่อเนื่องกับวัฒนธรรมร่วมสมัยจึงทำให้ประชาคมชาวเมืองน่านที่สนใจเรื่องดังกล่าวมีน้อยลง ทำให้เรื่องดังกล่าวกลายเป็นพันธกิจที่มีหน้าที่เฉพาะเจาะจงกับนักโบราณคดี และหน่วยงานรัฐไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ ปัจจัยจำกัดอีกประการของการดำเนินการ คือ “การขาดองค์ความรู้” หรือโครงสร้างของการทำงานที่แท้จริง เนื่องมาจากการดำเนินการที่ผ่านมาภาระหน้าที่ถูกแบ่งฝากไว้กับหน่วยงานราชการต่างๆ ซึ่งมีภารกิจประจำของตนจำนวนมากมาย จึงไม่สามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่กันทางราชการก็ทำให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงาน

แต่ทว่าจุดแข็งของพื้นที่ คือ “ความเข้มแข็งของประชาคมผู้สนใจในมรดกทางวัฒนธรรม” สืบเนื่องมาจากการศึกษาเพื่อการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมที่ดำเนินการนั้นได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ของประชาคมเมืองน่านเชิงลึกแตกไปตามประเด็นต่างๆ ที่ผู้ศึกษาแต่ละท่านสนใจ อีกทั้งการเสียโอกาสจากการพัฒนาพื้นที่ในอดีตอันเกิดจากความเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองศูนย์กลาง ทั้งศูนย์กลางจากส่วนกลาง และศูนย์กลางของภูมิภาค ทำให้ประชาคมเมืองน่านได้มีโอกาสทบทวนและถอดบทเรียนจากความล้มเหลว และปัญหาอันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาอย่างไร้ทิศทางที่เกิดขึ้นในเมืองต่างๆ จนทำให้เกิดความตื่นตัวในการหวนแหน และร่วมพิทักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของตนอย่างเข้มแข็ง อีกทั้งเมื่อจัดทำในรูปแบบของแผนที่ที่มีชุดข้อมูลที่หลากหลายและกว้างขวางได้ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมประเภทต่างๆ ที่กระจุกตัวและกระจายตัวอยู่ในพื้นที่

กรณีศึกษาที่ 2: เมืองลำพูน

“เมืองลำพูน” เป็นพื้นที่ที่ 2 ของภาคเหนือตอนบนที่ดำเนินการเรื่องมรดกโลก กล่าวคือ จากแผนการพัฒนาพื้นที่เมืองลำพูนให้เป็นพื้นที่ลำดับรองของเมืองเชียงใหม่เนื่องจากมีที่ตั้งห่างจากเมืองเชียงใหม่อันเป็นเมืองโตเดียวของภูมิภาคเพียง 20 กิโลเมตร ทำให้เคยมีการกำหนดทิศทางของเมืองลำพูนให้เป็นเมืองสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม และได้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมลำพูนขึ้น แต่อย่างไรก็ดี สืบเนื่องจากว่านิคมอุตสาหกรรมลำพูนที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมประเภทวงจรอิเล็กทรอนิกส์นั้นก็อยู่ห่างไกลจากแหล่งอุปสงค์ (Demand) ของประเทศมาก จึง ทำให้นิคมอุตสาหกรรมที่ลำพูนไม่ได้เติบโตขึ้นตามความคาดหวัง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2547 ได้เกิดการทบทวน

ทิศทางการนำไปข้างหน้าของเมืองลำพูนขึ้นโดยประชาคมนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิชาวลำพูน จนได้ผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนจุดยืน และวิสัยทัศน์ของเมืองลำพูนให้มุ่งสู่การเป็นเมืองยั่งยืนบนฐานของมรดกทางวัฒนธรรม² โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัยเป็นแกนนำในการดำเนินการจนกระทั่งผ่านมติคณะรัฐมนตรีสัญจร เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2547³ และในปี พ.ศ. 2548 ทางสำนักงานแผน และนโยบายสิ่งแวดล้อมได้คัดเลือกเมืองลำพูนให้เป็น 1 ใน 10 ของเมืองเก่าที่สำคัญเร่งด่วนที่สุดที่ต้องวางแผนการอนุรักษ์ ซึ่งนับตั้งแต่การเริ่มดำเนินการจนกระทั่งปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2553) ได้ผ่านการดำเนินการมาแล้วประมาณ 6 ปี

จากการศึกษา และวิเคราะห์ในประเด็นด้านต่างๆ โดยเฉพาะประเด็นด้านจุดแข็ง-จุดอ่อนของพื้นที่ที่ส่งเสริม และคุกคามต่อการดำเนินการ มีดังต่อไปนี้ กล่าวคือ จุดแข็ง คือ ประชาคมวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิมีความเข้มแข็ง และพล้อย่างสูงในการขับเคลื่อนภาควิชาการ และส่งผลให้เกิดมีการขับเคลื่อนทางนโยบาย และวิสัยทัศน์ของภาครัฐ อีกทั้งประชาคมนักวิชาการที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ได้ใช้โครงสร้างของการทำงานผ่านภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัยที่ผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวในวงวิชาการ และการอนุรักษ์ และการขุดค้นสำรวจทางโบราณคดีจำนวนมากในช่วงเวลาที่ ดร.เพ็ญสกา สุขคตะ ใจอินทร์ เป็นผู้อำนวยการ และเป็นคณะทำงาน

นอกจากนี้ ยังมีการผลักดันในประเด็นเรื่องการวางแผนการบริหาร และการจัดการพื้นที่เพื่อนำไปสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่ดำเนินการขึ้นโดยสำนักงานแผน และนโยบายสิ่งแวดล้อม และบริษัทที่ปรึกษาในรูปของวางแผนแม่บทลำพูนสู่การเป็นแหล่งมรดกโลก โดยมีเป้าหมายให้ได้รับการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกในปี พ.ศ. 2572 โดยมีการวางแผนทางเป็น 4 ระยะ⁴ คือ “ระยะที่ 1” พ.ศ. 2553: การเตรียมการก่อนดำเนินงานตามแผนแม่บท “ระยะที่ 2” พ.ศ. 2554-2562: รณรงค์ประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึก และใช้กลไกยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน “ระยะที่ 3” พ.ศ. 2563-2565: เตรียมการขอรับการประเมิน และ “ระยะที่ 4” พ.ศ. 2566-2572: ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งในแผนแม่บทดังกล่าวได้เสนอทั้งแผนการบริหาร และการจัดการทางกายภาพของพื้นที่ รวมทั้งแนวทางในการบริหาร และการจัดการเชิงนโยบายเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์

สำหรับจุดอ่อนของเมืองลำพูนมีลักษณะเช่นเดียวกับเมืองน่าน กล่าวคือ เนื้อเมืองเก่านั้นคงรักษาไว้ได้เพียงร่องรอยของคูเมือง สำหรับกำแพงเมือง และองค์ประกอบหลงเหลือร่องรอยอยู่น้อยมาก โดยกำแพงเมืองด้านตะวันออก และประตูเมืองต่างๆ ต่างเป็นสิ่งก่อสร้างใหม่ จึงขาดคุณสมบัติเรื่อง “ความจริงแท้ (Authenticity)” ไป อีกทั้งหัวใจหลักของพื้นที่ คือ วัดพระธาตุหริภุญชัยที่มีคุณค่าในฐานะศูนย์กลางทางกายภาพของเมือง และศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของผู้คน ก็รักษาไว้ได้เพียงองค์พระเจดีย์ประธาน และเจดีย์ราย คือ สุวรรณเจดีย์ และเจดีย์เชียงยัน แต่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ อาทิ วิหารต่างๆ ได้ถูกซ่อมแปลงจนหมดสิ้น หากจะนำเสนอในประเด็นเรื่องคุณค่าของพื้นที่จึงจำเป็นต้องบ่งชี้ให้เห็นถึง “คุณค่าที่เป็นนามธรรม (Intangible Value)” ในฐานะ

ของการเป็นพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญที่สุดของโลกที่คนชาวล้านนาตั้งแต่อดีตราบกระทั่งปัจจุบัน เพื่อทดแทนในประเด็นคุณค่าด้านกายภาพที่ดูจะด้อยลงเนื่องจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมถูกซ่อมเปลี่ยนแปลงไป

สำหรับประเด็นเรื่ององค์ประกอบของเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ อีกประการหนึ่งก็คือ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture)” ที่มีหลงเหลืออยู่จำนวนหนึ่งในขอบเขตวงล้อมของเมือง จำเป็นต้องมีการศึกษา และวางแผนการอนุรักษ์โดยเร่งด่วน เนื่องจากจะเป็นตัวบ่งชี้เรื่องคุณค่าของเมืองในฐานะของการเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ แต่อย่างไรก็ตาม ก็อาจจะยังไม่เพียงพอต่อการแสดงออกให้เห็นถึง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการประกาศคุณค่าของพื้นที่ ในการนี้ควรจัดทำระบบฐานข้อมูล และการสำรวจแหล่งที่มีศักยภาพด้วยระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) การศึกษาสำรวจเพื่อเตรียมการขึ้นทะเบียนแหล่งทางวัฒนธรรม (Survey and Inventory) เป็นต้น

นอกจากนี้ เนื่องจากกระบวนการของการนำไปสู่เส้นชัยด้วยการเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นมีกระบวนการที่ยาวนาน และเห็นผลค่อนข้างช้า จากการสัมภาษณ์ และรับฟังข้อมูลด้านทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องจากเวทีระดมความคิดเห็นทำให้ทราบทัศนคติ และมุมมองต่อกระบวนการว่า การดำเนินการที่มีกระบวนการยาวนานนั้น ไม่สอดคล้องกับแนวทางและมุมมองของรัฐที่ต้องการเห็นโครงการดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เมื่อใช้เวลาผ่านมากกว่า 5 ปี ก็ทำให้เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อแนวทางการปฏิบัติหรือนาคตของการมุ่งไปสู่การเป็นมรดกโลก หากความลังเลดังกล่าวเกิดขึ้นย่อมไม่เป็นการดีสำหรับการปฏิบัติงานที่ระยะเวลายาวนาน เพราะฉะนั้นกลไกที่จะขับเคลื่อนโครงการให้เห็นผลช้านี้จึงจำเป็นต้องผนวกประชาคมท้องถิ่นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นแกนในการขับเคลื่อนหลักให้มากขึ้น

กรณีศึกษาที่ 3: แนวความคิดเรื่องมรดกโลกล้านนา

จากแนวคิดของ Kaplan และ Norton Robert S. Kaplan และ David P. Norton ที่ได้เสนอแนวความคิดด้านการบริหารจัดการและการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในวารสาร Harvard Business Review เรื่อง The Office of Strategy Management ซึ่งให้ข้อมูลว่าสาเหตุของความล้มเหลวในการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติเป็นผลมาจากการบริหารงานแบบแยกส่วน (fragmentation) และมีขั้นตอนการทำงานที่ต่างคนต่างทำและต่างคนต่างรายงานตรงต่อผู้บังคับบัญชาตามสายบังคับบัญชาของตนเอง ทำให้เกิดปัญหาของการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติงาน ตลอดจนขาดความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ

จึงเป็นฐานคิดให้ภาครัฐกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการและกระบวนการปฏิบัติงานไปสู่องค์กรที่มุ่งเน้นยุทธศาสตร์ จึงเกิดการผลักดันให้ตั้งหน่วยงาน “สำนักบริหารยุทธศาสตร์ (The Office of Strategy Management)” หรือมีชื่อย่อว่า “OSM” กอปรกับมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2546 และวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 เห็นชอบให้จังหวัดต่างๆ ใช้การบริหารงานแบบบูรณาการ และระบบบริหารราชการภูมิภาคใหม่ที่เรียกว่า “การบริหารงานแบบบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด” เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ของภาครัฐ

ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการใช้ระบบการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ มีการใช้ทรัพยากรร่วม มีการกำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจน การบริหารลักษณะดังกล่าวจะเกิดผลได้ต้องให้จังหวัดมีการบริหารในรูปของกลุ่มจังหวัด

โดยมีแนวทางการจัดกลุ่มจังหวัดมีเกณฑ์ต่อไปนี้คือ 1) พิจารณาจากความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ที่มีขอบเขตติดต่อกันหรือเป็นการรวมกลุ่มจังหวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่ติดต่อกัน หรือมีความต่อเนื่องกันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ 2) พิจารณาจากความเกี่ยวเนื่องทางเศรษฐกิจ การผลิต การค้าและการลงทุนเพื่อมูลค่าเพิ่ม และการได้เปรียบในการแข่งขันร่วมกัน โดยใช้ประเด็นยุทธศาสตร์หรือทิศทางการพัฒนาจังหวัดที่สอดคล้องกันหรือเกื้อหนุนต่อกัน 3) พิจารณาจากการวางแผนยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาเร่งด่วนร่วมกันของประเทศซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างจังหวัดเกี่ยวเนื่องทางเศรษฐกิจการผลิต การค้าและการลงทุนเพื่อมูลค่าเพิ่ม และการได้เปรียบในการแข่งขันร่วมกัน รวมทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมกันระหว่างจังหวัด

แนวคิดการจัดกลุ่มจังหวัดโดยให้ความสำคัญกับการจับกลุ่มจังหวัดที่มีเขตพื้นที่ติดต่อกันนั้น มาจากสมมติฐานที่ว่าจังหวัดที่อยู่พื้นที่ติดกันจะมีลักษณะทางภูมิประเทศ ประเพณีวัฒนธรรม และค่านิยมใกล้เคียงกัน มีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่มีคล้ายคลึงกัน มีจุดอ่อน จุดแข็ง ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติที่คล้ายคลึงกัน อันเป็นผลมาจากการที่ทำเลที่ตั้งอยู่ติดกัน อันจะทำให้ง่ายกับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันได้

จากมูลเหตุข้างต้นกลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 อันประกอบไปด้วยจังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยอาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ เป็นผู้ทำการศึกษาขั้นต้นเพื่อกำหนดกรอบนโยบาย และวางแนวทางการผลักดันให้เกิดการสร้างหมุดหมายทางวัฒนธรรมร่วมกันของจังหวัดต่างๆ ที่อยู่ภายในกลุ่มจังหวัด โดยมุ่งผลักดันให้เกิดการศึกษาและดำเนินการโครงการมรดกโลกล้านนา เพื่อใช้ต้นทุนสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ และเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งในกระบวนการทำงานดังกล่าวได้มีการดำเนินการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการระดมความคิดเห็นในเรื่องคุณค่าของแหล่งที่สมควรเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก ตลอดจนมีการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมรดกโลก โดยมีการจัดเวทีเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกโลกในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตลอดจนมีการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ ดังรายชื่อดังต่อไปนี้ “ผอ. ล้านนา: มองวิถีวัฒนธรรมล้านนาโดยสังเขป” “ล้านนากับการเป็นมรดกโลก”⁶ “พระธาตุคอกี้ลือชื่อแห่งดินแดนล้านนาตะวันตก”⁷ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี แม้มีการศึกษาเบื้องต้น และมีกระบวนการสร้างการรับรู้ของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปางเป็นผู้ดำเนินการจัดเวทีการประชุมการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการดำเนินการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน แต่การขับเคลื่อนโครงการก็ยังคงอยู่ในสถานะที่ดำเนินการได้ไม่รวดเร็วเนื่องจากขาดการทำงานเชิงรุก และการทำงานอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากกรอบการตั้งงบประมาณในการดำเนินการเป็นไปอย่างไม่

สม่ำเสมอ และไม่ต่อเนื่อง และยังไม่ถูกกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ และวาระของพื้นที่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่โดยคณะวิจิตรศิลป์ได้เล็งเห็นความสำคัญของการเป็นแหล่งมรดกโลกของเมืองเชียงใหม่ และลำพูนจึงได้ดำเนินการจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ตลอดจนใช้เป็นเวทีในการสื่อสารข้อมูลเรื่องแนวทางการผลักดันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกใน “โครงการประชุมสัมมนาเชิงวิชาการพิจารณาการนำร่องเมืองเชียงใหม่-เมืองลำพูนสู่มรดกโลก” ซึ่งดำเนินการเมื่อวันที่ 16-17 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 ตลอดจนมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่นำร่องเมืองเชียงใหม่ โดยมีรองศาสตราจารย์พงศ์เดช ไชยคุตร คณบดีคณะวิจิตรศิลป์ และรองศาสตราจารย์ ดร. วรณัฐก์ บุญยสุรัตน์ ประธานหลักสูตรบัณฑิตศึกษาสาขาวิชาการจัดการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ดำเนินการ โดยได้รับการสนับสนุนการดำเนินการจากนายอนันต์ ลีตระกูล กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. แนวทางการผลักดันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในล้านนาสู่การจารึกชื่อเป็นมรดกโลก

การศึกษาศักยภาพของแหล่งที่มี “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” ที่สมควรได้รับการผลักดัน และการวางกรอบแนวทางการบริหารจัดการเพื่อนำชื่อเข้าสู่กระบวนการเสนอเป็นแหล่งมรดกโลกในการศึกษานี้ได้เสนอแหล่งที่มีศักยภาพในลักษณะเพื่อนำเสนอเพื่อการประกาศขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก “แบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” เพื่อใช้ศักยภาพด้านต่างๆ ร่วมกันอันจะยิ่งทำให้ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” นั้นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งได้แบ่งกลุ่มแหล่งมรดกอันทรงคุณค่าที่อยู่ภายในพื้นที่กลุ่มยุทธศาสตร์จังหวัดภาคเหนือตอนบน และ โครงการวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” ออกเป็นกลุ่มตาม “ประเด็นหัวข้อ (Theme)” ตามบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กัน (Related Context) คือ⁸

1. แหล่งโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา (Ancient Monuments and Archeological Sites in Historic Towns of Lanna Culture)
2. วัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ และเส้นทางวัฒนธรรมแห่งล้านนา (Sacred Monasteries and Cultural Routes in Lanna Culture)
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมธรรมชาติภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา (Sacred Mountains of Lanna Culture)
4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์ลำปางที่ยังมีพลวัต (Cultural landscape of Living Heritage Town of Lampang)
5. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮองสอน (Cultural Landscape of Maehongson Valley)

จากผลการศึกษาเบื้องต้นจากการวิจัยในหัวข้อ “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และ

แนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยย่อยภายใต้ “แผนงานวิจัยแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาคพื้นทวีป” สนับสนุนการวิจัยโดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร มีข้อเสนอว่า การพิจารณาพื้นที่เพื่อนำเสนอขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภาคเหนือเน้นควรดำเนินการในลักษณะของ “แนวทางแบบองค์รวม (Holistic Approach)” โดยนำเสนอคุณค่าของพื้นที่ร่วมกัน ในฐานะของ “มรดกโลกล้านนา” จึงจะเห็น “ความสมบูรณ์แบบ (Integrity)”⁹ ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการพิจารณาแหล่งมรดกโลก ซึ่งจะนำไปสู่การนำเสนอ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” ร่วมกันของพื้นที่มรดกโลกล้านนาจึงจะมีน้ำหนักเพียงพอต่อการรับการพิจารณา

ทั้งนี้ในการขับเคลื่อนต้องการทำแผนการบริหาร และการจัดการให้แหล่งมรดกอันทรงคุณค่าที่มีอยู่ในดินแดนล้านนาถูกประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นจำเป็นต้องมีการ “วางแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan)” ที่ต้องพิจารณาแหล่งต่างๆ ในลักษณะ “บูรณาการ (Integration)” ในฐานะ “กลุ่มเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา (Lanna Culture)” จากนั้นนำแหล่งมรดกที่ทรงคุณค่าแหล่งต่างๆ มาจัดกลุ่มเพื่อแบ่งเป็น “เรื่องราว (Theme)” ที่ร้อยเรียงกัน เพื่อให้เห็นถึง “คุณค่าความสมบูรณ์แบบ (Integrity Value)” เพื่อนำเสนอการประกาศขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก “แบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)”

กล่าวคือ ตามเอกสารแนวทางการดำเนินการ (The Operational Guidelines) ประโยคที่ 19 ระบุว่า “เปิดโอกาสให้มีการขึ้นทะเบียนมรดกโลกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination on World Heritage List) สำหรับแหล่งมากกว่า 2 แหล่งขึ้นไปที่ไม่ได้มีพื้นที่ทางกายภาพเชื่อมต่อกัน ซึ่งสามารถขึ้นทะเบียนได้ทั้งแหล่งมรดกทางธรรมชาติและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ที่แตกต่างกันทางที่ตั้ง, แต่ต้องมีความสัมพันธ์กันในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. เป็นแหล่งที่มีรากฐานของกลุ่มทางประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมร่วมกัน
2. เป็นแหล่งที่มีลักษณะทางภูมิประเทศแบบเดียวกัน หรือ
3. มีลักษณะทางธรณีวิทยาหรือการก่อตัวทางกายภาพของพื้นที่ร่วมกัน มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ชีวภาพร่วมกัน, หรือมีลักษณะทางนิเวศวิทยาเหมือนกัน ซึ่งหากถ้าแยกออกจากกันในการขึ้นทะเบียนแล้วจะทำให้สูญเสียคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล”¹⁰

ดังมีตัวอย่างการดำเนินการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกด้วยวิธีการขึ้นทะเบียนแบบกลุ่มในประเทศไทย คือ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองประวัติศาสตร์ร่วมวัฒนธรรม”¹¹ (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” อันประกอบด้วย 3 พื้นที่ คือ สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีเมืองร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน และตัวอย่างการขึ้นทะเบียนแบบรวมกลุ่มที่น่าสนใจ และน่าจะสามารถนำแนวความคิดมาประยุกต์กับแหล่งมรดกโลกล้านนาได้ คือ แหล่งมรดกโลกกลุ่มโบสถ์ไม้มารามูเรส (Wooden Churches of Maramures) ในประเทศโรมาเนียที่ประกาศขึ้นทะเบียนโบสถ์ไม้ในคริสต์ศาสนาจำนวน 7 หลัง ที่แต่ละหลังต่างมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันตามช่วงเวลา และพื้นที่ ตัวอย่างเช่น

กรณีศึกษาที่ 1 คือ “มรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองแห่งเกรซ (City of Graz)” ประเทศออสเตรีย ซึ่งได้รับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2542 และในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกประจำปี พ.ศ. 2553 ก็ได้รับการพิจารณาพื้นที่ที่เสนอผนวกเพิ่มของแหล่งปราสาทโครส เอกเกนเบิร์ก (Schloss Eggenberg) ที่ตั้งห่างจากแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองแห่งเกรซ ประมาณ 3 กิโลเมตร¹² เมื่อผนวกพื้นที่และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมแหล่งใหม่นี้แล้วทำให้คุณค่าโดยรวมของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองแห่งเกรซนี้ยิ่งทวีคุณค่ามากขึ้น

กรณีศึกษาที่ 2 คือ “มรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมภูเขาไท่ซาน (Mt. Taishan)” ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นอย่างสูงจนได้รับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกในปี พ.ศ. 2530¹³ และได้ขึ้นทะเบียนผนวกภูเขาอีก 4 แห่ง (The Four Sacred Mountains as an Extension of Mt. Taishan) เพื่อขึ้นทะเบียนเป็น “มรดกโลกห้าภูเขาศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองจีน (The Five Sacred Mountains of China)” โดยประกอบด้วย ภูเขาเอ่งซาน (Mt. Hengshan) แห่งภาคใต้ในจังหวัดหูหนาน (Hunan Province), ภูเขาหัวซาน (Mt. Huashan) แห่งภาคตะวันตกในเมืองชานซี (Shaanxi Province), ภูเขาซ่งซาน (Mt. Songshan) แห่งภาคกลางในจังหวัดเหอหนาน (Henan Province) และภูเขาเอ่งซาน (Mt. Hengshan) แห่งภาคเหนือในจังหวัดชานซี (Shanxi Province)¹⁴

จะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาทั้ง 2 แหล่งนั้น มีแผนกลยุทธ์ที่น่าสนใจ คือ ดำเนินการนำเสนอแหล่งที่มีคุณค่าสูงที่สุดไปก่อน แล้วจึงผนวกแหล่งที่มีคุณค่าต่อยกกว่า หรือพื้นที่ที่เพิ่งมีผลการศึกษา หรือเพิ่งมีการวางแผนการบริหารจัดการแล้วเสร็จผนวกตามไปในภายหลัง เนื่องจากหากว่ามีนำเสนอพื้นที่ที่มีศักยภาพไม่สูงมากนัก หรือพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างสูงจนทำให้คุณค่าด้านความจริงแท้ (Authenticity) ด้อยลงไปเข้าไปสู่การพิจารณาจะเป็นการถ่วงให้พื้นที่ที่มีศักยภาพสูงต้องด้อยศักยภาพลงไปด้วย

ซ้าย: มรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองแห่งเกรซ (City of Graz)

ขวา: มรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมภูเขาไท่ซาน (Mt. Taishan)

ที่มาของภาพ: World Heritage Centre Website

5. หัวเรื่องที่ 1: แหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีเมืองประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมล้านนา (Ancient Monuments and Archeological Sites in Historic Towns of Lanna Culture)

สืบเนื่องจากการพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานของผู้คนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และมีพัฒนาการรวมตัวกันเป็นชุมชนเมืองดังมีหลักฐานปรากฏชัดเจนในวัฒนธรรมทริภุญไชยที่มีความสัมพันธ์กับดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และหัวเมืองมอญในลุ่มแม่น้ำสาละวิน จนกระทั่งมีการขยายตัวของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ไต ที่สันนิษฐานว่าเริ่มขยายตัวมากขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 20 เข้าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-พูน ดังปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการขยายอำนาจของผู้นำกลุ่มคนไท-ไตจากลุ่มแม่น้ำกษยัตว์เข้ามายังที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงจนกระทั่งปะทะกันกับขั้วอำนาจเดิมในพื้นที่ หลังจากนั้นมากลุ่มวัฒนธรรมไท-ไตก็ขยายตัวมากขึ้นจนกระทั่งสร้างรัฐล้านนาขึ้นโดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางและมีเมืองบริวารอยู่รายรอบซึ่งเป็นเมืองในระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ รัฐล้านนาดำรงเอกราชอยู่ภายใต้การนำของราชวงศ์มังรายอยู่ช่วงเวลาหนึ่งจนกระทั่งมีการปะทะกันเพื่อแย่งการขยายขอบวงของอำนาจกับรัฐอยุธยาจนรัฐล้านนาอ่อนกำลังลง นอกจากนี้ ยังมีการปะทะกับราชสำนักอังวะ จนล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าอยู่ราว 200 ปี จนกระทั่งสามารถฟื้นฟูมาขึ้นได้สำเร็จหลังจากการผูกสัมพันธ์กับราชสำนักรัตนโกสินทร์ทำให้ล้านนาโดยมีเมืองเชียงใหม่ได้ดำรงบทบาทเมืองประเทศราชของรัตนโกสินทร์อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินรวบอำนาจสู่ส่วนกลางเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยสมบูรณ (Absolute Monarchy) ทำให้ล้านนากลายสภาพเป็นหนึ่งในมณฑลเทศาภิบาลของกรุงรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับมณฑลอื่นๆในภาคต่างๆ และปรับเข้าสู่การปกครองระบบจังหวัดเช่นในปัจจุบัน

จากประวัติศาสตร์สังเขปที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านรัฐศาสตร์นานาประการบนพื้นที่ แต่ทว่าดินแดนล้านนาก็ไม่เคยร้างลาผู้คนไปเลย และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ยังทำให้เมืองต่างๆ ในล้านนาดำรงสถานะเป็นดั่งหม้อหลอมทางวัฒนธรรม (Cultural Melting Pot) ของภูมิภาคอนุภาคเนย์ภาคพื้นทวีป และจากหน้าประวัติศาสตร์ข้างต้นจะเห็นว่า “เมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา” อยู่จำนวนมาก ซึ่งเมืองต่างๆ มีจุดเด่น และจุดด้อยในประเด็นเรื่องสถานภาพการอนุรักษ์และพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ดังตารางจำแนกข้อมูลดังต่อไปนี้

ตารางแสดงเมืองประวัติศาสตร์ และตารางการประเมินศักยภาพด้านต่างๆ

ชื่อเมือง	วัฒนธรรม	ลักษณะพิเศษ	จำนวนแหล่งโบราณคดี	คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)	ความจริงแท้ของตัวเมือง (Authenticity)	ความสมบูรณ์แบบ (Integrity)
หริภุญไชย	หริภุญไชย-ล้านนา	เมืองรูปหอยสังข์	มาก	มาก	น้อย	มาก
ท่ากาน	หริภุญไชย		มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อย
เจ็ดลิน	ลัวะ-ล้านนา	เมืองรูปวงกลม	น้อย	มาก	น้อย	น้อย
กาหลง	ลัวะ-ล้านนา	แหล่งเตาเผา	มาก	มาก	น้อย	น้อย
เชียงแสน	ล้านนา	เมืองท่าการค้า	มาก	มาก	มาก	มาก
เชียงราย	ล้านนา		ปานกลาง	มาก	น้อย	น้อย
กุมกาม	ล้านนา		มาก	มาก	มาก	มาก
เชียงใหม่	ล้านนา	เมืองรูปสี่เหลี่ยม	มาก	มาก	น้อย	มาก
ลำปาง	หริภุญไชย-ล้านนา	เมืองรูปหอยสังข์	มาก	มาก	น้อย	มาก

จากตารางข้างต้น ยกตัวอย่างคุณค่าในบางมุมเพื่อเป็นแนวทางและการบ่งชี้ขึ้นต้น ดังจะเห็นว่าประเด็นเรื่องคุณค่าด้านต่างๆ ของแต่ละเมืองนั้นจะมีลักษณะที่คละกัน มากบ้าง น้อยบ้างตามแต่บริบทแวดล้อมของแต่ละเมือง เพราะฉะนั้น แนวทางในการขึ้นนำเสนอเป็นมรดกโลกแบบกลุ่มจะเป็นการทำให้คุณค่าโดยรวมของแหล่งต่างๆ สูงมากขึ้นในฐานะของคุณค่าของ “ความสมบูรณ์แบบ (Integrity Value)” ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของเมืองต่างๆ ในฐานะของเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนาที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และพัฒนาการร่วมกัน อีกทั้งเมื่อพิจารณาทั้งกลุ่มแล้วยังทำให้ “ภาพปะติดปะต่อ (Jigsaw)” ของพัฒนาการของเมืองประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาชัดเจนมากขึ้น ตั้งแต่ตัวอย่างของเมืองในวัฒนธรรมลัวะ และวัฒนธรรมหริภุญไชยที่ต่างเป็นชั่ววัฒนธรรมที่เก่าแก่อยู่ในพื้นที่มาก่อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตจะขยายตัวเข้ามา และกลายเป็นชั่วอำนาจหลักของพื้นที่ในเวลาต่อมา ทำให้มีการเข้ายึดครองเมืองที่มีอยู่เดิมและพัฒนาเมืองเหล่านั้นไปเป็นเมืองในวัฒนธรรมล้านนา เช่น กรณีของเมืองหริภุญไชย หรือเวียงเจ็ดลิน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเมืองใหม่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางวัฒนธรรมของตนเอง เช่น เมืองกุมกาม เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงแสน เป็นต้น โดยเฉพาะเมืองกุมกามที่เป็นตัวอย่างสำคัญของการลองผิดลองถูกกับภูมิศาสตร์ และระบบนิเวศที่ตนไม่คุ้นเคย ก่อนจะปรับตัวและพัฒนาไปสู่การสร้างเมืองเชียงใหม่ที่เรียกได้ว่าเป็นเมืองแรกๆ ในภูมิภาคอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีปที่มีการสร้างเมืองด้วยความรู้ทางคณิตศาสตร์ และการวางผังพื้นที่ขั้นสูง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยที่เป็นรัฐพันธมิตรกันอีกด้วย นอกจากนี้ คุณค่าความสมบูรณ์ลักษณะที่โดดเด่นดังกล่าว ยังอาจจะช่วยบดบังข้อด้อยบางประการของเมือง

บางเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างสูง เช่น เมืองเชียงใหม่ และเมืองทริภุญชัย ด้วยการบ่งชี้ในประเด็นของ “คุณค่าของประโยชน์การใช้สอยร่วมสมัย (Present use and value)” ในประเด็นต่างๆ เป็นต้น

แนวทางในการนำเสนอ และการกำหนดขอบเขตพื้นที่ ต้องกำหนดตัวโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีเป็น “พื้นที่ศูนย์กลาง (Core Area)” และมีขอบเขตโดยรอบเป็น “พื้นที่ฉนวนสำหรับการสงวนรักษา (Buffer Zone for preservation)” กล่าวคือ โบราณสถาน สลุปเจดีย์ แนวกำแพงเมือง คูเมือง แล้วขึ้นทะเบียนในลักษณะของ “อนุสรณ์สถาน / ตัวอาคารเดี่ยว (Monument)” เช่นเดียวกับการกำหนดที่แหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่ประกาศพื้นที่ตามขอบเขตของแหล่งโบราณสถานทีประกาศในราชกิจจานุเบกษา เนื่องจากหากประกาศพื้นที่เมืองทั้งเมืองให้เป็นพื้นที่ศูนย์กลาง (Core Zone) จะทำให้ในทางปฏิบัตินั้นจะไม่สามารถบริหาร และจัดการพื้นที่ได้ เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อผู้คนจำนวนมากซึ่งอาจนำไปสู่แรงต่อต้านได้ หากไม่มีการสื่อสาร และสร้างความรู้ความเข้าใจต่อชุมชน ตลอดจน ต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการทุกขั้นตอน แต่อย่างไรก็ตาม ต้องกำหนดพื้นที่ที่ส่วนอื่นๆ ด้วยกระบวนการวิธีทางผังเมืองเพื่อการอนุรักษ์ เพื่อให้เมืองยังตอบสนองต่อการใช้สอยอยู่ในขณะเดียวกันการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นต้องไม่ทำให้แหล่งโบราณสถานลดทอนคุณค่าลง

สำหรับกลยุทธ์ในการนำเสนอเพื่อการประกาศเพื่อเป็นแหล่งมรดกโลกแบบกลุ่มในหัวข้อนี้ ควรเลือกเมืองที่มีค่าน้ำหนักของคุณค่าโดยรวมสูง และมีความเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ไม่มากนักดำเนินการ และเสนอชื่อเข้าอยู่ในรายชื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List) ไปก่อน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น เมืองเชียงแสน เวียงกุมกาม เวียงท้าวการ ซึ่งมีคุณค่าโดยรวมสูงอีกทั้งมีขอบเขตการบริหารและการจัดการที่ชัดเจน อีกทั้งมีการคุกคามจากการพัฒนาน้อยกว่าเมืองอื่นๆ แล้วจึงดำเนินการศึกษาและวางแผนการบริหารจัดการเมืองอื่นๆ ในลำดับต่อไปเพื่อผนวกชื่อเข้าไปในภายหลัง ซึ่งเป็นแนวทางที่หลายๆ พื้นที่ใช้ในการเสนอชื่อแหล่งเข้าไปในบัญชีรายชื่อเพื่อการพิจารณาก่อน หากพิจารณาแล้วว่าส่วนที่นำเสนอชื่อไปนั้นมีคุณค่าโดดเด่นเพียงพอเนื่องจากบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่มีจำนวนรายการที่รออยู่ยาวมาก

อย่างไรก็ตาม มีศักยภาพที่หน้าสนใจของ “เมืองประวัติศาสตร์ลำปาง” ที่เป็นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน และมีความซับซ้อนอย่างสูง และพัฒนาเข้าสู่เมืองประวัติศาสตร์สมัยใหม่ (Modern) แต่ทว่าภายหลังมีการพัฒนาเมืองเชียงใหม่จนกลายเป็นเมืองโตเดี่ยว (Primate City) เช่นที่เป็นผลลัพธ์ในปัจจุบัน ได้ทำให้การพัฒนาหลังสมัยใหม่นั้นนั้นเพื่องพู่อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ทำให้เมืองลำปางจึงเก็บรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมของเมืองตั้งแต่สมัยการค้าไม้รุ่งเรือง จนเข้าสู่มรดกสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) และมรดกทางสถาปัตยกรรมแบบอุตสาหกรรม (Industrial Architectural Heritage) ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาของรถไฟที่เข้ามายังจังหวัดลำปางไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะทำให้เห็นว่าเมืองลำปางมีศักยภาพต่อการผลักดันขึ้นเป็น “เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีพลวัติ (Living Heritage Town)” ดังตัวอย่างเช่น เมืองหลวงพระบาง เมืองฮอยอัน เป็นต้น

6. หัวเรื่องที่ 2: วัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ และเส้นทางวัฒนธรรมแห่งล้านนา (Sacred Monasteries and Cultural Route in Lanna Culture)

มรดกโลกทางวัฒนธรรมเส้นทางวัฒนธรรมวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ของล้านนามีศักยภาพสูงมากต่อการได้รับการคัดเลือกเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งการนำเสนอแบบกลุ่ม (Serial Nomination) ยิ่งจะทำให้คุณค่าด้านความสมบูรณ์แบบ (Integrity Value) ยิ่งสูงมากขึ้น

สำหรับวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ มีดังต่อไปนี้

- วัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน
- วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
- วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
- วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่
- วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง
- วัดพระธาตุเสด็จ จังหวัดลำปาง
- วัดพระแก้วดอนเต้า จังหวัดลำปาง
- วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่
- วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน
- วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตารางแสดงพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญ และตารางการประเมินศักยภาพด้านต่างๆ

ชื่อ	ลักษณะพิเศษ	คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)	ความจริงแท้ของอาคารในผังบริเวณ (Authenticity)	สมบูรณ์ลักษณะอาคารในผังบริเวณ (Integrity)
หริภุญไชย	หลักฐานประวัติศาสตร์กล่าวว่าพระธาตุสำคัญที่สุดของล้านนา	มาก	ปานกลาง	ปานกลาง
สุเทพ	เป็นพระธาตุที่ตั้งบนภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่มีหลักฐานยืนยันความสัมพันธ์กับสุโขทัย และเชื่อมโยงกับการวางผังเมืองเชียงใหม่	มาก	ปานกลาง	มาก
พระสิงห์	เป็นพระธาตุที่ตั้งเป็นประธานของเมืองเชียงใหม่และเชื่อมโยงกับการวางผังเมืองเชียงใหม่ และพระธาตุดอยสุเทพบนแกนตะวันออก-ตะวันตกของเมืองเชียงใหม่	มาก	ปานกลาง	มาก

ตารางแสดงพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญ และตารางการประเมินศักยภาพด้านต่างๆ

ชื่อ	ลักษณะพิเศษ	คุณค่าโดดเด่น อันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)	ความจริงแท้ของ อาคารในผังบริเวณ (Authenticity)	สมบูรณ์ลักษณะ อาคารในผังบริเวณ (Integrity)
สวนดอก	เป็นพระธาตุที่มีหลักฐานยืนยันความ สัมพันธ์กับสุโขทัย และเชื่อมโยงกับ การวางผังเมืองเชียงใหม่	มาก	ปานกลาง	มาก
จอมทอง	เป็นพระธาตุที่ออกแบบเป็นกุทรงปราสาท	มาก	มาก	มาก
ลำปางหลวง	ผังบริเวณสมบูรณ์ที่สุด และเก็บรักษา อาคารดั้งเดิมไว้อย่างสมบูรณ์	มาก	มาก	มาก
เสด็จ	เป็นวัดพระธาตุที่คู่กับพระธาตุลำปาง หลวง และมประเพณีต่างๆร่วมกัน	มาก	มาก	ปานกลาง
ดอนเต้า	เป็นพระธาตุประจำประจำเวียงเสลา ก่ซึ่งเป็นเมืองลำปางยุคเก่า	มาก	มาก	ปานกลาง
ช่อแฮ	เป็นพระธาตุที่ตั้งบนภูเขาศักดิ์สิทธิ์ และ มีความสมบูรณ์ในแง่สถาปัตยกรรม	มาก	ปานกลาง	ปานกลาง
แช่แห้ง	เป็นพระธาตุที่ตั้งบนภูเขาศักดิ์สิทธิ์ และ มีความสมบูรณ์ในแง่สถาปัตยกรรม	มาก	มาก	มาก
ดอยกองมู	ตามตำนานกล่าวว่า เป็นพระธาตุพระ อรหันต์ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะไทใหญ่-พม่า	มาก	มาก	มาก

สำหรับศักยภาพของวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนาที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนั้น ต่างมีศักยภาพสูงต่อการดำเนินการ และการขับเคลื่อนไปสู่การประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังมีปัจจัยส่งเสริมในประเด็นดังต่อไปนี้

- มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบ และเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการที่ชัดเจน กล่าวคือ “วัด” และ “กรมศิลปากร” เนื่องจากวัดทั้งหมดเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติทำให้มีการขึ้นทะเบียนอาคารสำคัญเป็นโบราณสถานไว้แล้ว
- วัดมีขอบเขตของพื้นที่ที่แน่นอน ซึ่งง่ายในการวางแผนการอนุรักษ์ การบริหารจัดการพื้นที่ กล่าวคือ ทำให้สามารถกำหนดขอบเขตของพื้นที่ได้โดยง่าย กล่าวคือ ในการวางแผนการบริหารจัดการพื้นที่ จำเป็นต้องกำหนด “พื้นที่ศูนย์กลาง (Core Area)” สำหรับรักษาคุณค่าด้านต่างๆของพื้นที่ไว้ไม่ให้ถูกทำลายลงด้วยการพัฒนาที่ไม่สอดคล้อง
- สำหรับวัดสำคัญต่างๆ มักจะมีการศึกษาข้อมูลโดยสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งในรูปของงานวิจัย และวิทยานิพนธ์อยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้มีความเข้มแข็งของระบบฐานข้อมูล

- และความรู้ที่เกี่ยวกับพื้นที่ สำหรับการเขียนเอกสารต่างๆเพื่อนำเสนอของขึ้นทะเบียน
- นอกจากองค์ความรู้ในรูปของงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่กล่าวมาข้างต้น สำหรับวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญจะได้รับการศึกษาเชิงลึกด้วยการสำรวจรังวัดอาคารสำคัญเพื่อจัดทำแบบสถาปัตยกรรมโดยกรมศิลปากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารที่เพ่งผ่านกระบวนการอนุรักษ์ย่อมต้องมีแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้ประกอบการอนุรักษ์

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงศักยภาพ หรือจุดแข็งดังที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ยังได้ทราบถึงจุดอ่อน ปัญหา อุปสรรคที่เป็นปัจจัยคุกคามการดำเนินการ มีดังต่อไปนี้คือ

- จากการศึกษาสถานภาพ และแนวทางในการเสนอชื่อเพื่อรับการประเมินเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมนั้นได้มีการดำเนินการมาบ้างแล้ว โดยมีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ดูแลมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศชาติ และมีประสบการณ์ในการดำเนินการจัดทำฐานข้อมูล และการบริหารและการจัดการแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทยทั้ง 3 แหล่งจนมีความเชี่ยวชาญ แต่เมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมของกรณีศึกษาจะพบว่ามียุทธศาสตร์ที่แตกต่างไปจากแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยทั้ง 3 แหล่งโดยสิ้นเชิง เนื่องจากวัดพระธาตุศกดิ์สิทธิ์ถือเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของผู้คนตั้งแต่อดีตมากระทั่งปัจจุบัน อีกทั้งยังถือเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว (Dynamic Cultural Heritage) ไม่ได้เป็นเพียงแหล่งโบราณสถาน และโบราณคดีที่ตัดขาดไปจากชีวิตผู้คน (Relic Site) เช่น แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้ง 3 แหล่งที่กล่าวมาข้างต้น จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นย่อมทำให้ต้องการแนวทางการบริหาร และการจัดการที่มีลักษณะเฉพาะตัว จะใช้แนวทางการบริหารจัดการแบบแหล่งมรดกโลกที่เป็นแหล่งโบราณคดีที่ตัดขาดไปจากชีวิตผู้คนแล้วไม่ได้ อีกทั้งทางวัดมีอำนาจเต็มในการบริหารจัดการพื้นที่ แตกต่างไปจากแหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีที่กรมศิลปากรเป็นผู้ดูแลและกำหนดทิศทางตามกฎหมาย
- จะเห็นได้ว่ามีแผนในการเสนอชื่อแหล่งในประเทศอีกทั้งสิ้นอย่างน้อย 7 แหล่งจากที่กล่าวมาข้างต้น แต่ทว่าไม่อยู่ในการรับรู้ของประชาชน แสดงให้เห็นถึงวิธีการในการทำงานของรัฐที่เป็นผู้ชี้ขาดในทุกๆเรื่อง ทุกๆประเด็น จะเห็นได้ว่าผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียในท้องถิ่น รวมทั้งผู้ดูแลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งในที่นี้คือ “วัด” นั้นยังไม่ได้รับข้อมูล และยังไม่มีความเข้าใจต่อแหล่งมรดกโลกอย่างเพียงพอต่อการตัดสินใจ

7. หัวเรื่องที่ 3: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา (Sacred Mountains of Lanna Culture)

แนวคิดเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของชาวล้านนาในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่มนุษย์ให้ความเคารพยำเกรง และมีความศรัทธามาตั้งแต่อดีตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนแม้ว่าสังคมจะมีพัฒนาการซับซ้อนมากขึ้นก็ยังประยุกต์เอาแนวความคิดเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์มาเป็นส่วนหนึ่ง ดังตัวอย่างของการรับเอาศาสนาพุทธจากสุโขทัยขึ้นมา

ล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นเหตุให้มีการสถาปนาพระธาตุขึ้นบนยอดเขาต่างๆ เป็นจำนวนมาก จากแนวความคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สรุปได้ว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติ ด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงแนวความคิดทางศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม การดำรงชีวิตในอดีตมีข้อจำกัดทางเทคโนโลยี จึงไม่อาจเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน ในทางกลับกันธรรมชาติก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจจัยจำกัด จึงเป็นสาเหตุให้มนุษย์ต้องหาวิธีการจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นๆ ได้อย่างปกติสุข”¹⁵

จะเห็นได้ว่า ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต สังคม วัฒนธรรมของชาวล้านนา และผู้คนที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่โบราณ และแม้ว่าภูเขาศักดิ์สิทธิ์บางแห่งจะไม่ได้มีสิ่งก่อสร้างด้วยฝีมือมนุษย์อย่างวิจิตรบรรจง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตจิตใจของผู้คนล้านนาอย่างลึกซึ้ง

ในที่นี้เสนอให้นำเสนอชื่อแหล่งในลักษณะของการขึ้น ทะเบียนมรดกโลกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination on World Heritage List) เช่นเดียวกับหัวข้ออื่นๆ ที่เสนอมาข้างต้น โดยมีแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในล้านนา มีดังนี้

- ดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- ดอยสุเทพ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่
- ดอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- ภูเขาประตุม้า อำเภอหาง จังหวัดลำปาง
- ภูเขาปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตารางแสดงแหล่งภูเขาศักดิ์สิทธิ์ และตารางการประเมินศักยภาพด้านต่างๆ

ชื่อแหล่ง	ลักษณะพิเศษ	คุณค่าทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)	คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)	ความสมบูรณ์แบบ (Integrity)
เชียงดาว	เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญที่สุดในฐานะของเป็นที่สถิตของอารักษ์หลวงเจ้าหลวงคำแดง และเป็นแหล่งรวมพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์เฉพาะถิ่นที่สำคัญ	มาก	มาก	ปานกลาง
สุเทพ	เป็นที่ตั้งของพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงความเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาที่เข้ามาประดิษฐานในดินแดนล้านนา	มาก	มาก	มาก
อินทนนท์	เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในล้านนา มีพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่มีเอกลักษณ์ตัว	มาก	มาก	มาก

ตารางแสดงแหล่งภูเขาศักดิ์สิทธิ์ และตารางการประเมินศักยภาพด้านต่างๆ

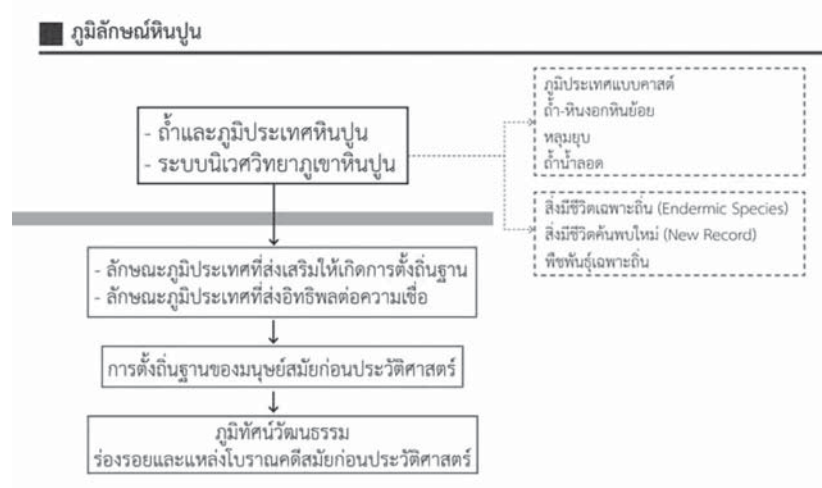
ชื่อแหล่ง	ลักษณะพิเศษ	คุณค่าทาง วิทยาศาสตร์ (Scientific Value)	คุณค่าโดดเด่น อันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)	ความสมบูรณ์แบบ (Integrity)
ประตูลำ	มีภูมิประเทศที่แปลกตาจึงเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จึงพบแหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีบนหน้าผาหิน	ปานกลาง	มาก	มาก
ปางมะผ้า	เป็นภูมิประเทศภูเขาหินปูนที่มีความซับซ้อนสูงจึงเป็นแหล่งพืช-สัตว์เฉพาะถิ่น และมีความประหลาดสูง และเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมหลังความตายของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์	มาก	มาก	ปานกลาง

สำหรับศักยภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมาข้างต้น ต่างมีศักยภาพสูงต่อการดำเนินการ และการขับเคลื่อนไปสู่การประกาศเป็นแหล่ง “มรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม” เนื่องจากในทุกๆ แหล่งมีคุณค่าทั้งด้าน “ธรรมชาติ” และ “วัฒนธรรม” อยู่ร่วมกัน และคุณค่าแต่ละด้านก็มี “ความโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ดังในประเด็นดังต่อไปนี้

- การเป็นแหล่งที่มีภูมิทัศน์ที่แปลกตาของภูมิลักษณะแบบภูเขาหินปูนของดอยเชียงดาว, ประตูลำ และภูเขาปางมะผ้า อันทำให้เกิดเป็นภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่มีการกักต้อนสูงหากเป็นภูเขาสูงชัน และมีความแห้งแล้ง หรือเป็นแหล่งที่มีภูมิลักษณะคาร์สต์ (Karts) ที่เกิดจากการทำลายของกรดคาร์บอนิกที่เกิดจากปฏิกิริยาของคาร์บอนไดออกไซด์กับน้ำฝน เช่น หลุมยุบ ถ้ำ หินงอก-หินย้อย และถ้ำน้ำลอด
- การเป็นแหล่งของระบบนิเวศน์ที่มีลักษณะเฉพาะตัว เนื่องจากภูมิลักษณะทางธรรมชาติของภูเขาหินปูนนั้นมีความเฉพาะตัวสูง จึงทำให้เกิดมีสิ่งมีชีวิตเฉพาะถิ่น (Endemic Species) ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เช่น ระบบนิเวศน์ถ้ำน้ำลอดที่ปางมะผ้า และระบบนิเวศน์บนยอดดอยเชียงดาวที่มีความเฉพาะเจาะจงกับภูเขาหินปูน แล้วยังเป็นแหล่งรวมพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่กระจายตัวลงมาจากแนวเทือกเขาหิมาลัยเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นต้น
- ภูมิลักษณะของภูเขาหินปูนเป็นภูมิลักษณะที่โดดเด่นมากกว่าภูเขาประเภทอื่นๆ จนทำให้เป็น “ภาพลักษณ์ของภูมิทัศน์ที่แปลกตา” ดังกล่าวได้ถูกกำหนดให้กลายเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ดังปรากฏให้เห็นว่าแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่อื่นๆ เช่น ประเทศจีน ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นภูเขาหินปูนเกือบทั้งสิ้น เนื่องจากภูเขาหินปูนเป็นภูเขาที่มีการกักต้อนจากลม และฝนได้โดยง่ายทำให้เกิดมีรูปทรงที่แปลกตา อีกทั้งยังทำให้

เกิดเป็นเพิงผา และโพรงถ้ำ ทำให้มนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้เลือกสรรเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเพื่อดำเนินชีวิต และประกอบพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ภาพเขียนสีบนหน้าผาที่ประตูลา เป็นต้น รวมทั้งภูเขาศักดิ์สิทธิ์ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมหลังความตาย และที่พักพิงชั่วคราวของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์อีกด้วย เช่น ถ้ำผีแมน และถ้ำอื่นๆ เป็นต้น

- นอกจากภูเขาที่เป็นแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว ภูเขาศักดิ์สิทธิ์จำนวนหนึ่งก็โดดเด่นอยู่ในความเชื่อของชาวล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ดอยเชียงดาว” ที่เชื่อกันว่าเป็นที่สถิตของ “อารักษ์หลวง” หรือ “แก้วผีหลวง” ของอาณาจักรล้านนาซึ่งก็คือ “เจ้าหลวงคำแดง” เนื่องจากชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่ฝังรากลึกอยู่ในความเชื่อมั่นของผู้คนพอๆ กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นดอยเชียงดาวที่เป็นที่สถิตของอารักษ์ที่ใหญ่ที่สุดของอาณาจักรก็ย่อมมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งในมิติทางวัฒนธรรม แม้ว่าดอยเชียงดาวจะไม่ได้มีแหล่งทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่อย่างแหล่งโบราณคดีแหล่งอื่นๆ ก็ตาม
- สำหรับดอยสุเทพอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุดอยสุเทพก็มีความสำคัญอย่างยิ่งวดเนื่องจากเป็นประจักษ์หลักฐานของการเปลี่ยนผ่านสภาพสังคมล้านนาสู่การเป็นสังคมพระพุทธศานานิกลังการวงศ์จากสุโขทัยอย่างสมบูรณ์ โดยมีการสถาปนาพระบรมธาตุขึ้นบนยอดเขาเป็นหลักชัยของเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้ว่าจะมีความศรัทธาปสาทะต่อพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวดแล้ว พื้นที่ที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุดก็ยังเป็นยอดเขาอยู่ดังเดิม

จากคุณค่าด้านต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีความคิดเห็นให้นำเสนอแหล่งภูเขาศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 5 แห่ง ดังกล่าวเป็น “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์แห่งล้านนา (Sacred Mountain of Lanna Culture)” เนื่องจากสามารถแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งจำนวนแหล่งมรดกโลกที่อยู่ใน “ทะเบียนรอรับการพิจารณา (Tentative List)” ของประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนรายชื่อในการรอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ซึ่งหากรีบดำเนินการในทุกๆ หัวข้อไปพร้อมๆ กัน แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์จะได้รับการพิจารณาก่อนแหล่งอื่นๆ ซึ่งจะเป็นการช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้แก่คณะทำงานที่ต้องรอคิวของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในบัญชีรายชื่อเป็นจำนวนมาก ซึ่งเมื่อทำเอกสารเรียบร้อยแล้วและการพิจารณาก็น่าจะใช้เวลาเป็นสิบปี และหากทำได้สำเร็จก็จะเป็นแหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งแรกของประเทศไทย

8. หัวเรื่องที่ 4: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมธรรมชาติและเมืองประวัติศาสตร์ลำปางที่ยังมีพลวัต (Cultural Landscape and Living Heritage Town of Lampang)

กรณีศึกษาของเมืองลำปางยังพบศักยภาพอีกแง่มุมหนึ่งที่ซ้อนทับอยู่บนคุณค่าในแง่ของ “แหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีเมืองวัฒนธรรมล้านนา” คือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมธรรมชาติและเมืองประวัติศาสตร์ลำปางที่ยังมีพลวัต” ที่เป็น “มรดกทางวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพ (Tangible Heritage)” และ “มรดกทางวัฒนธรรมนามธรรม (Intangible Heritage)” ซึ่งทำให้เมืองลำปางเป็นเมืองที่มีเสน่ห์ และยังคงสืบสานเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาในพื้นที่พบว่า เมืองลำปางมีศักยภาพอย่างสูงต่อการเป็น “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบเมืองมรดกโลกที่ยังมีพลวัต” เนื่องจากลำปางเป็นเมืองที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนและทั้งร่องรอยของมรดกทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ดังจะจำแนกเป็นช่วงเวลาได้ดังต่อไปนี้ “สมัยก่อนประวัติศาสตร์” “สมัยทวารวดี” “สมัยลพบุรี” “สมัยล้านนา” “สมัยพม่าปกครอง” “สมัยฟื้นฟูเมือง” “สมัยเจ้าเจ็ดตน” “สมัยปฏิรูปหัวเมืองเข้าสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาล” “สมัยการค้าไม้รุ่งเรือง” “สมัยการเข้ามาของความเป็นสมัยใหม่ (Modern) และอุตสาหกรรม (Industrial)”

จะเห็นได้ว่าเมืองลำปางมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาโดยตลอด ไม่ได้ว่างเว้นไปเลย อีกทั้งเรื่องราวในหน้าประวัติศาสตร์ต่างๆ ก็ยังคงดำรงเป็นประจักษ์หลักฐานเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมเป็นจำนวนมาก ด้วยศักยภาพเช่นนี้ลำปางจึงสามารถเข้าสู่กระบวนการเสนอชื่อเพื่อรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีพลวัต ซึ่งมีจุดเด่นอยู่บนวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่มีความเคลื่อนไหว อันแสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์กับแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ถูกรังสรรค์ขึ้นด้วยมิติทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอันสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในเมืองลำปางแห่งนี้ นอกจากนี้ยังพบมรดกทางสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าที่ถูกรังสรรค์เอาไว้มายาวนานเป็นสมบัติที่บรรพบุรุษมอบสืบทอดมายังลูกหลาน และก็ยังถูกใช้สอยเพื่อตอบสนองการดำเนินชีวิต และจิตวิญญาณของผู้คนในเมืองเรื่อยมา

สำหรับศักยภาพของแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และสามารถผลักดันขึ้นสู่การกำหนดให้เป็นแหล่งมรดกประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการปกครองต่อๆ กันมาหลายยุคหลายสมัย สำหรับช่วงสมัยที่โดดเด่นที่ปรากฏมีร่องรอยของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า และมีความโดดเด่นแตกต่างไปจากเมืองประวัติศาสตร์อื่นๆ คือ “ยุคสมัยการค้าไม่รุ่งเรือง” และ “ยุคสมัยการเข้ามาของความทันสมัยใหม่ (Modern) และอุตสาหกรรม (Industrial)” ดังปรากฏย่านที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าว อาทิเช่น “ย่านกาดกองต้า” ซึ่งเป็นชุมชนเรือนแถวริมแม่น้ำวังที่ถือกำเนิดขึ้นจากอุตสาหกรรมการแปรรูปไม้สักและการค้าไม้สัก ทำให้เมืองลำปางในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นแหล่งพักพิงของบรรดาชาวพม่าที่เข้ามาค้าไม้ และเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมการแปรรูปไม้ และมีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ในเวลาต่อมา เหตุดังกล่าวจึงทำให้มีการก่อสร้างวัดวาอารามที่ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบศิลปะในแผ่นดินพม่าขึ้นมากมาย อาทิเช่น วัดศรีชุม วัดป่าฝาง วัดจองคำไชยมงคล วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดม่อนจำศีล วัดจองคำ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดท่ามะโอ วัดป่ารวก วัดศรีรองเมือง เป็นต้น

สำหรับ “มรดกทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture)” และ “มรดกทางสถาปัตยกรรมอุตสาหกรรม (Industrial Architecture)” ก็ถูกสร้างขึ้นอย่างมากมายในลำปางเนื่องจากการเชื่อมต่อการคมนาคมโดยรถไฟมาถึงลำปางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2438 และรถไฟหลวงขบวนแรกเดินถึงจังหวัดลำปางในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2459 แต่ทว่าเส้นทางจากลำปางไปลำพูนนั้นต้องผ่านทิวเขาขุนตาลที่สูงชันจึงต้องเจาะอุโมงค์ผ่านทะลุทิวเขาขุนตาลโดยเริ่มต้นก่อสร้างในปี พ.ศ. 2450 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2061 รวมใช้เวลาในการก่อสร้างประมาณ 11 ปี ถัดจากช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองอันเป็นดอกผลจากการค้าไม้สัก ลำปางกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญอีกครั้งหลังจากการสร้างรถไฟมาถึงยังเมืองลำปาง และใช้เวลาอีกหลายปีในการเจาะภูเขาสร้างอุโมงค์รถไฟขุนตานทำให้ความเจริญ และความทันสมัยที่มาพร้อมกับรถไฟสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับเมืองลำปางเป็นอย่างยิ่ง

จากเหตุที่รถไฟซึ่งเป็นรูปแบบการคมนาคมที่ทันสมัยที่สุดในขณะนั้น และสามารถขนถ่ายผู้โดยสารและสินค้าจากกรุงเทพฯ ขึ้นมายังลำปางได้ปริมาณมาก และมีราคาต้นทุนการขนส่งที่ถูก จากนั้นจึงเปลี่ยนรูปแบบการขนส่งต่อไปยังเชียงใหม่ เนื่องจากอุโมงค์ขุนตาลยังสร้างไม่เสร็จ นับว่าช่วงเวลาประมาณ 10 ปี ที่ทำให้ลำปางกลายเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนถ่ายสินค้า และรูปแบบการคมนาคม (Mode of transportation) ของผู้คนแลสินค้า นอกจากนี้ รถไฟยังนำพาให้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่จากส่วนกลางขึ้นมายังภูมิภาค อาทิเช่น ปูนซีเมนต์ และเหล็ก ตลอดจนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ และสถาปัตยกรรมแบบอุตสาหกรรมเข้ามาสร้างกันอย่างแพร่หลายในเมืองลำปาง อาทิ สะพานต่างๆ อาคารต่างๆ ของการรถไฟ ตลอดจนตึกแถวในย่านประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่มีการเติบโตอย่างคึกคักโดยรอบสถานีรถไฟ อย่างไรก็ดี ทำให้เวียงนครลำปางที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้าขายสินค้าที่ขนส่งมาทางเรือได้ซบเซาลงไปในที่สุด แต่ทว่าก็ทำให้เมืองลำปางก็ได้ศูนย์กลางเศรษฐกิจแห่งใหม่ และทำให้ยังรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนย่านกาดกองต้าเอาไว้ได้เป็นอย่างดี

ความเป็นย่านประวัติศาสตร์ของเมืองลำปางนั้นยังไปด้วยคุณค่า (Value) ดังกล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ ยังมีคุณค่าในฐานะเป็นตัวอย่างอันหาได้ยากยิ่ง (Rarity) ตลอดจนยังเต็มไปด้วยความจริงแท้ (Authenticity) เนื่องจากไม่ได้ถูกทำลายคุณค่าลงด้วยการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากภายหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นเมืองโตเดี่ยว (Primate City) ของภูมิภาค ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้มีการลงทุน และการพัฒนาพื้นที่ในเมืองลำปางไม่มากนัก จึงทำให้สภาพทางกายภาพของเมืองประวัติศาสตร์ลำปางยังลักษณะไว้ได้เป็นอย่างดี จนนับกระทั่งปัจจุบันนี้ จนอาจจะกล่าวได้ว่าเมืองลำปางกำลังได้โอกาสที่จะขับเคลื่อนเมืองไปสู่เมืองที่ยั่งยืนบนรากฐานมรดกทางวัฒนธรรมจากการที่ได้เสียโอกาสในการเปลี่ยนแปลงในอดีตที่ผ่านมา และมีศักยภาพต้องการส่งเสริมและพัฒนาเชิงอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ลำปาง และภูมิทัศน์เมืองให้เป็นแหล่งมรดกโลกที่ยังมีชีวิต (Living Heritage Town) เช่นเดียวกันกับ “มรดกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว “มรดกโลกเมืองโบราณฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” ประเทศเวียดนาม, “มรดกโลกมะละกาและจอร์จทาวน์ เมืองประวัติศาสตร์แห่งช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น แต่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาคม และหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในการวางแผน และกรอบแนวทางในการดำเนินการต่อไป

9. หัวเรื่องที่ 5: ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน (Cultural Landscape of Mae Hong Son Valley)

พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ทางตะวันตกสุดของภาคเหนือ ด้วยภูมิประเทศที่อุดมไปด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อนจึงมีแหล่งธรรมชาติมากมาย สำหรับประเด็นด้านการตั้งถิ่นฐาน และภูมิทัศน์วัฒนธรรม จะเห็นว่าพื้นที่ราบผืนเล็กๆ ไหลหล่อเลี้ยง สร้างความอุดมสมบูรณ์ต่อพื้นที่อย่างสูง แม่น้ำสายต่างๆ ที่ไหลผ่านที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาเหล่านี้จะไหลไปรวมกับแม่น้ำสาละวิน ทำให้สภาพสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แม่ฮ่องสอนนี้มีความใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตกลุ่มหนึ่งที่ขนานนามตนเองว่า “ไตหลวง” หรือรู้จักกันในภาษาไทยว่า “ไทใหญ่” ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวหลักอยู่ในรัฐฉานของสหภาพเมียนมาร์ในปัจจุบัน

ชาวไทใหญ่ได้มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อตัวเป็นชุมชนในที่ราบระหว่างหุบเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาตั้งแต่ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาเมืองแม่ฮ่องสอน พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่เมืองปาย พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่เมืองขุนยวม พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่เมืองแม่สะเรียง เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตที่นิยมลงหลักปักฐานในบริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเนื่องจากดำรงชีพด้วยการเพาะปลูกข้าว แต่ทว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่แม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน และมีราบระหว่างหุบเขาอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ดังนั้นชุมชนไทใหญ่จึงตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาต่างๆ แต่ด้วยขนาดของที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขามีขนาด

ไม่กว้างมาก จึงทำให้ชุมชนต่างๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองที่มีขนาดเล็ก และกระจายตัวอยู่ตามที่ราบระหว่างหุบเขาดังกล่าวมาข้างต้น อาทิเช่น เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปอน เมืองแม่สะเรียง เมืองปาย เป็นต้น

สำหรับมรดกทางสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ที่อยู่ควบคู่กับชุมชนไทใหญ่ในพื้นที่แม่ฮ่องสอนนั้นมีมาอย่างยาวนาน แต่เพิ่มทวีจำนวนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวไทใหญ่เข้ามาพร้อมกับการทำสัมปทานไม้ในดินแดนล้านนา ทำให้ชาวไทใหญ่ที่มีกำลังทรัพย์ และมีพลังศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ร่วมกันสร้างวัดขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ดังจะเห็นได้จากบันทึกประวัติศาสตร์ของวัดไทใหญ่จำนวนมากมีการระบุผู้ที่เป็นเจ้าศรัทธาในการสร้างอยู่เสมอ หรือแม้แต่ชาวปะโอ หรือชาวกะเหรี่ยงที่เข้ามาทำป่าไม้พร้อมกับชาวไทใหญ่ในฐานะผู้ใช้แรงงานก็ยังสามารถได้รับเกียรติบันทึกชื่อในหน้าประวัติศาสตร์ในฐานะของผู้ร่วมสร้างมรดกทางสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาเหล่านี้ด้วย¹⁶

สำหรับประเด็น “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไทใหญ่แห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน” จากการศึกษาวิจัยพบว่า มี 3 พื้นที่หลักที่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพต่อการผลักดันตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา กล่าวคือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหุบเขาเมืองแม่ฮ่องสอน” “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหุบเขาเมืองปอน-ขุนยวม” และ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหุบเขาเมืองแม่สะเรียง” อันมีหัวใจหลักอยู่ที่พุทธศาสนาสถานประจำชุมชน และเมืองต่างๆ ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงข้อมูลวัดไทใหญ่ในฐานะองค์ประกอบทางของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชื่อวัด	ที่ตั้ง	หันหน้าตามทิศ		องค์ประกอบภายในผังบริเวณ					
		ตอ.	เหนือ	จอก	อุโบสถ	เจดีย์	วิหารหน้าเจดีย์	วิหารอื่นๆ	บ่อน้ำ
วัดก้าก่อ	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน	X		X		X			
วัดกลางทุ่ง	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน	X		X	X	X			
วัดจองคำ	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน		X	X	X				
วัดจองกลาง	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน		X	X		X	X		X
วัดหัวเวียง	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน	X		X	X	X		X	
วัดพระนอน	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน	X		X	X				
วัดม่วยต่อ	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน	X		X	X	X			
วัดพระธาตุคอกงมู	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน	X		X	X	X			
วัดปางลื้อ	อ.เมืองแม่ฮ่องสอน		X	X	X	X			
วัดเมืองปอน	อ.ขุนยวม	X		X		X			
วัดต่อแพ	อ.ขุนยวม		X	X		X		X	
วัดคำโน (วัดจองคำ)	อ.ขุนยวม		X	X		X	X		

ตารางแสดงข้อมูลวัดไทใหญ่ในฐานะองค์ประกอบทางของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไทใหญ่
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชื่อวัด	ที่ตั้ง	หันหน้าตามทิศ		องค์ประกอบภายในผังบริเวณ					
		ตอ.	เหนือ	จง	อุโบสถ	เจดีย์	วิหารหน้าเจดีย์	วิหารอื่นๆ	บ่อน้ำ
วัดขุ่ม	อ.ขุนยวม		X	X		X			
วัดม่วยต่อ	อ.ขุนยวม		X	X		X	X		
วัดศรีบุญเรือง	อ.แม่สะเรียง			X	X	X			
วัดมณฑลย์ (วัดจันทราวาส)	อ.แม่สะเรียง	X		X		X			
วัดกิตติวงศ์	อ.แม่สะเรียง	X		X	X	X			
วัดแสนทอง	อ.แม่สะเรียง					X			
วัดสุพรรณรังสี (จองคำ)	อ.แม่สะเรียง	X		X					
วัดอุทธารมณ (วัดจองสูง)	อ.แม่สะเรียง			X		X	X		
วัดพระธาตุจอมแจ้ง	อ.แม่สะเรียง		X			X		X	
วัดพระธาตุจอมทอง	อ.แม่สะเรียง					X		X	
วัดพระธาตุจอมมอญ	อ.แม่สะเรียง					X			
วัดพระธาตุจอมกิตติ	อ.แม่สะเรียง					X			

พื้นที่แม่ฮ่องสอนก็มีศักยภาพในการผลักดัน “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาเมืองแม่ฮ่องสอน” ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ 3 ส่วน คือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาเมืองแม่ฮ่องสอน” “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหุบเขาเมืองเมืองปอน-ขุนยวม” และ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหุบเขาเมืองแม่สะเรียง” ร่วมกันเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination on World Heritage List) เนื่องจากประกอบด้วยแหล่งมากกว่า 2 แหล่งขึ้นไป และไม่ได้มีพื้นที่ทางกายภาพเชื่อมต่อกัน มีแตกต่างกันทางที่ตั้ง แต่มีความสัมพันธ์กันในประเด็นต่างๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจากการวิจัยจะพบว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน นั้นประกอบขึ้นจาก องค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหมู่บ้านไทใหญ่” “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นที่การเกษตร” และ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพุทธสถานวัดไทใหญ่” ซึ่ง 2 ประเด็นแรกอาจจะเรียกได้ว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นถิ่นซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างใกล้ชิดซึ่งย่อมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากสัมพันธ์กับบริบททางสังคม และเศรษฐกิจ ในสถานการณ์ และเงื่อนไขต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องยากที่จะรักษารูปแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังกล่าวให้คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงได้ แต่อย่างไรก็ตามหากมีการสร้างความรับรู้ต่อชุมชนท้องถิ่นในประเด็นเรื่องคุณค่าในมิติต่างๆ รวมทั้งมีการค้นคว้าวิจัยอย่างมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการ และชุมชนท้องถิ่นเพื่อแสวงหาทางออกสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้เกิดความมั่นคง แต่ต้องไม่ลดทอนคุณค่า

ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมลง ดังตัวอย่างที่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่เป็นแหล่งมรดกโลกในบางประเทศได้เริ่มดำเนินการ เช่น “แหล่งมรดกโลกหมู่บ้านประวัติศาสตร์ชิราคาวาโก และโกกายาม่า (The Historic Villages of Shirakawa-go and Gokayama)” ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และภูมิทัศน์พื้นถิ่นอันทรงคุณค่าไว้ได้ภายใต้การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการอยู่อาศัยอย่างยั่งยืนของคนในชุมชน

10. สรุป

กรอบความคิดเรื่องการบริหารจัดการ และศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในภาคเหนือเพื่อเสนอขอรับการจารึกชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก เป็นผลมาจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับนโยบายด้านการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อจะวางแผนให้เกิดการเชื่อมโยงให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะเห็นได้ว่า ในภาคเหนือของไทยยังไม่มีแหล่งมรดกโลกทั้งที่มีแหล่งมรดกทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่มีศักยภาพจำนวนมากมาย นอกจากนี้ จากผลการศึกษาของโครงการการท่องเที่ยวประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และโครงการริเริ่มการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือการท่องเที่ยวกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พบว่า กลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวคล้ายกัน แต่มีจุดร่วมที่เหมือนกันที่ถือว่าเป็นแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว คือ “ความมีมิตรไมตรี” ของชาวประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่ไม่มีที่ใดเหมือนพร้อมประกาศจุดยืนของแต่ละประเทศที่ควรจะเป็น เช่น ประเทศไทยกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Culture Tourism) กัมพูชากับการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ (Heritage Tourism) สิงคโปร์กับการท่องเที่ยวในเมือง (Urban Tourism) ฟิลิปปินส์กับการท่องเที่ยวเกาะและทะเล (Island and Beach Tourism) และอื่นๆ จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีความจำเป็นต้องเร่งพัฒนา และสร้างภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น นอกจากนี้จะเห็นได้จากการวางแผน และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ผ่านมามุ่งเน้นไปเฉพาะโบราณสถาน อันประกอบด้วยวัดวาอาราม พระราชวัง และซากสถาปัตยกรรม แต่ในความเป็นจริงแล้วในประเทศไทยยังมีแหล่ง “มรดกทางวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต (Living Heritage)” อีกจำนวนมากมาย แต่การบริหารและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จำเป็นต้องมีความระมัดระวังอย่างยิ่งเพราะอาจสร้างความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้ และความเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเป็นการลดทอนคุณค่าด้านต่างๆ ของพื้นที่ลง นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากประเทศเพื่อนบ้านพบว่า มีการวางแผนการเตรียมเสนอรายชื่อแหล่งที่มีศักยภาพและมีคุณค่าเพื่อเตรียมการประกาศยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ประเทศไทยไม่ได้วางแผนการดำเนินการดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาพื้นที่เชิงอนุรักษ์โดยใช้กลไกของการเป็นแหล่งมรดกโลก ซึ่งนอกจากจะช่วยทำรักษาให้แหล่งมรดกค่าตามกลไกที่กำหนดโดยคณะกรรมการมรดกโลกแล้ว ยังทำให้เกิดเพิ่มมูลค่าให้แก่แหล่งท่องเที่ยวเดิมตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) อีกด้วย

มูลเหตุข้างต้น จึงมีความเร่งด่วนในการศึกษาศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในภาคเหนือเพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์ผลักดันให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณาและแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการความสนใจในเรียนรู้เรื่องราวของมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างสำนึกต่อคุณค่าของแหล่งต่างๆ ในฐานะมรดกของมนุษยชาติ ตลอดจนเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดทำเอกสารประกอบการตัดสินใจในการเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก เพื่อการกำหนดแผนการดำเนินการเสนอรายชื่อเพื่อรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเป็นแหล่งมรดกโลก และเพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทบทวนทัศนคติใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในฐานะของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม และวัฒนธรรม

ทั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมากที่มีคุณค่าอย่างสูงต่อท้องถิ่นในมิติต่างๆ อย่างไรก็ดี เนื่องจากแหล่งต่างๆ นั้นกระจายตัวอยู่ (Fragment) ในที่ต่างๆ และส่วนใหญ่จะมีขนาดไม่ใหญ่โตนัก จึงสมควรวางแผนทางเพื่อเสนอ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” ในลักษณะที่แสดงให้เห็น “คุณค่าร่วมกัน (Share Values)” เพื่อนำชื่อเข้าสู่กระบวนการเสนอเป็นแหล่งมรดกโลก “แบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” เพื่อใช้ศักยภาพ และคุณค่าด้านต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันอันจะยิ่งทำให้ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (OUV)” นั้นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มตามหัวข้อ (Theme) ตามบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กัน (Related Context) คือ

1. แหล่งโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา
2. เส้นทางวัฒนธรรมวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์ลำปาง
5. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน

ผลการวิจัยพบว่า ในพื้นที่ต่างๆ มีจุดอ่อนหลักที่ทำให้ยังไม่สามารถดำเนินการตามแผนมุ่งไปสู่การประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ จากการศึกษพบว่า มีมูลเหตุสำคัญมาจากการไม่สามารถนำเสนอในประเด็นเรื่อง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ได้ เนื่องจากแม้ว่าเนื้อแท้ของความเป็นเมืองจะไม่ถูกรบกวนจากการพัฒนามากนัก แต่ทว่าก็ไม่มีแหล่งที่มีคุณค่าโดดเด่นอย่างเพียงพอต่อการแสดงออกให้เห็นถึงคุณค่าจนสามารถสร้างคำประกาศ “คุณค่าและความสำคัญ (Statement of Significance)” ที่จะทำให้ประชาคมโลก และคณะกรรมการมรดกโลกมองเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ แนวคิดที่มองว่า “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม” นั้นคือ “แหล่งโบราณสถานขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ” เพียงอย่างเดียว นั้น ทำให้ขาดขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนเนื่องจากการศึกษาเพื่อแปลความหมายแหล่งโบราณคดีอย่างเป็นรูปธรรมเป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก จึงทำให้ขาดพลังของเรื่องราวที่จะนำเสนอ รวมทั้งการขาดความต่อเนื่องกับวัฒนธรรมร่วมสมัยจึง

ทำให้ประชาคมชาวมืองน่านที่สนใจเรื่องดังกล่าวมีน้อยลง ทำให้เรื่องดังกล่าวกลายเป็นพันธกิจที่มีหน้าที่เฉพาะเจาะจงกับนักโบราณคดี และหน่วยงานภาครัฐไปโดยปริยาย

แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเมืองส่วนใหญ่คงรักษาไว้ได้เพียงร่องรอยของคูเมืองและกำแพงเมืองซึ่งมีคุณค่าต่อการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนน้อย จึงเปรียบเป็นซากของโบราณ (Relic Monuments) จึงทำให้ผู้คนตัดขาดความสนใจ นอกจากนี้ หลายเมืองที่มีการสร้างกำแพงเมือง และประตูเมืองขึ้นใหม่แทนของเดิมที่รื้อลงแล้ว ในแง่นี้อาจจะมีประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้มาเยือนให้รับรู้ถึงสภาพของภูมิทัศน์ที่น่าจะเป็นแบบดั้งเดิม แต่ทว่าส่งก่อสร้างใหม่ดังกล่าวขาดคุณสมบัติเรื่อง “ความจริงแท้ (Authenticity)” ไป

สำหรับวัดต่างๆ ที่มีคุณค่าในฐานะศูนย์กลางทางกายภาพของเมือง และศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของผู้คนก็รักษาไว้ได้เพียงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมบางส่วน เช่น พระเจดีย์ประธาน แต่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ อาทิ วิหาร มักถูกซ่อมแปลงจนหมดสิ้น หากจะนำเสนอในประเด็นเรื่องคุณค่าของพื้นที่จึงจำเป็นต้องบ่งชี้ให้เห็นถึง “คุณค่าที่เป็นนามธรรม (Intangible Value)” ในฐานะของการเป็นพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญที่สุดของโลกที่ศรัทธาชาวล้านนาตั้งแต่อดีตมากระทั่งปัจจุบัน เพื่อทดแทนในประเด็นคุณค่าด้านกายภาพที่สูญหายเนื่องจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมถูกซ่อมเปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่คู่กับเมืองที่ยังมีพลวัต เมืองประกอบที่สำคัญคือ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture)” ที่มีหลงเหลืออยู่จำนวนหนึ่งในขอบเขตวงล้อมของเมืองประวัติศาสตร์ต่างๆ อาทิเช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้องมีการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การวางแผนการอนุรักษ์เชิงรุกและต้องรีบดำเนินการโดยเร่งด่วน เนื่องจากจะเป็นตัวบ่งชี้เรื่องคุณค่าของเมืองในฐานะของการเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ แต่อย่างไรก็ตาม ก็อาจจะยังไม่เพียงพอต่อการแสดงออกให้เห็นถึง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการประกาศคุณค่าของพื้นที่ ในการนี้ควรจัดทำระบบฐานข้อมูล และการสำรวจแหล่งที่มีศักยภาพด้วยระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) การศึกษาสำรวจเพื่อเตรียมการขึ้นทะเบียนแหล่งทางวัฒนธรรม (Survey and Inventory) เป็นต้น นอกจากนี้ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเมืองที่มีพลวัตมักประสบปัญหาการตกอยู่ในสภาวะถูกคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง อันนำไปสู่ปัญหาหามลทัศน์ทางสายที่คุกคามการรับรู้ด้านความงาม ตลอดจนในบางแหล่งมีการใช้สอยมรดกทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ทำให้เกิดการลดทอนคุณค่าลงอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าการศึกษาจะพบศักยภาพของแหล่งต่างๆ และสามารถนำไปสู่การจัดหมวดหมู่ของแหล่งเพื่อส่งเสริมศักยภาพให้สอดคล้องกับคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) ตามเกณฑ์ของคณะกรรมการมรดกโลกแล้วก็ตาม แต่ทว่าในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเข้าเพื่อสู่การะบวนการพิจารณาเป็นจำนวนมาก จึงทำให้คณะกรรมการมรดกโลกได้วางเกณฑ์การพิจารณารายชื่อจาก “บัญชีรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการ

พิจารณา (Tentative List)” เพียงปีละ 30 รายการเท่านั้น จึงทำให้กระบวนการพิจารณาและประกาศชื่อแหล่งมรดกโลกมีความล่าช้ามากขึ้น ในการนี้จึงควรเร่งรัดที่ดำเนินการเพื่อบรรจุชื่อแหล่งเข้าสู่บัญชีรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณาให้เร็วที่สุด และหากเป็นไปได้ควรเสนอชื่อแหล่งในลักษณะที่เป็น “มรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม” เนื่องจากเป็นประเภท (Category) ที่ทางคณะกรรมการมรดกโลกให้ความสนใจ เนื่องจากสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอันเป็นหนทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วยนั่นเอง อีกทั้งแหล่งที่บัญชีรายชื่อแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีรายชื่อที่รออยู่น้อยกว่าแหล่งทางวัฒนธรรมมาก จึงมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับการพิจารณาก่อนนั่นเอง

นอกจากนี้ เนื่องจากกระบวนการของการนำไปสู่เส้นชัยด้วยการเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น มีกระบวนการที่ยาวนาน และเห็นผลค่อนข้างช้า จากการสัมภาษณ์ และรับฟังข้อมูลด้านทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องจากเวทีระดมความคิดเห็นทำให้ทราบทัศนคติ และมุมมองต่อกระบวนการว่า การดำเนินการที่มีกระบวนการยาวนานนั้น ไม่สอดคล้องกับแนวทางและมุมมองของรัฐที่ต้องการเห็นโครงการดำเนินการไปอย่างรวดเร็ว เมื่อใช้เวลาผ่านมากก็ทำให้เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อแนวทางการปฏิบัติ หรืออนาคตของการมุ่งไปสู่การเป็นมรดกโลก หากความล้มเหลวเกิดขึ้นย่อมไม่เป็นการดีสำหรับการปฏิบัติงานที่ระยะเวลาที่ยาวนาน เพราะฉะนั้นกลไกที่จะขับเคลื่อนโครงการที่เห็นผลช้านี้จึงจำเป็นต้องผนวกประชาคมท้องถิ่นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นแกนในการขับเคลื่อนหลักให้มากขึ้น ตลอดจนปัญหาด้าน “การเมืองทางวัฒนธรรม” ที่ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มการทำงานของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการทางวัฒนธรรม และทำงานกันอย่างไม่สอดคล้องประสานกันจนทำให้ให้งานต่างๆ ไม่อาจสำเร็จลุล่วงลงได้ และเกิดข้อขัดแย้งกันที่สุดในที่สุด

สุดท้ายนี้ ปัญหาหลักลำดับสุดท้าย คือ ปัจจัยจำกัดของการดำเนินการอีกประการ คือ “การขาดองค์ความรู้” ของการทำงานที่แท้จริง เนื่องมาจากการดำเนินการที่ผ่านมา ภาระหน้าที่ถูกแบ่งฝากไว้กับหน่วยงานราชการต่างๆ ซึ่งมีภารกิจของตนจำนวนมากมาย จึงไม่สามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่กันทางราชการก็ทำให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงาน

เชิงอรรถ

- ¹ เกรียงไกร เกิดศิริ. **ล้านนากับการเป็นมรดกโลก**. กรุงเทพฯ: ฤๅษาคเนย์. 2554.
- ² วิสัยทัศน์ใหม่ของเมืองลำพูน พ.ศ. 2551 คือ ลำพูนสู่เมืองมรดกโลก แหล่งเกษตรปลอดภัย และอุตสาหกรรมสะอาด.
- ³ จากการสัมภาษณ์ ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย.
- ⁴ เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการไปสู่เมืองมรดกโลกลำพูน” โดย ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย. วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2553.
- ⁵ ดูเพิ่มเติมใน เกรียงไกร เกิดศิริ และชาญคณิต อารวรรณ์. **ผ่องล้านนา: มอญวิถีวัฒนธรรมล้านนาโดยสังเขป**. ฤๅษาคเนย์. 2554.
- ⁶ เกรียงไกร เกิดศิริ. **ล้านนากับการเป็นมรดกโลก**. กรุงเทพฯ: ฤๅษาคเนย์. 2554.
- ⁷ เกรียงไกร เกิดศิริ. **พระราชดํารัสถึงผู้แทนแห่งดินแดนล้านนาตะวันตก**. กรุงเทพฯ: กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1. 2554.
- ⁸ เกรียงไกร เกิดศิริ. **ล้านนากับการเป็นมรดกโลก**. กรุงเทพฯ: ฤๅษาคเนย์. 2554. หน้า 85-86.
- ⁹ Integrity มีความหมายถึง ความสมบูรณ์ โดยไม่สามารถแยกองค์ประกอบใดๆ ออกจากกันได้ หากมีการแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันก็จะทำให้คุณค่าลดทอนลง สำหรับคำว่า Integrity ในวงวิชาการการอนุรักษ์ในประเทศไทย มีผู้แปลเป็นภาษาไทยอยู่หลายคำ อาทิเช่น บูรณภาพ, ความสมบูรณ์แบบ, ความสมบูรณ์ลักษณะ เป็นต้น
- ¹⁰ Guidelines for the Preparation of Serial Nominations to the World Heritage List. Access from [http:// Guidelines for the Preparation of Serial Nominations to the World Heritage List.mht](http://Guidelines for the Preparation of Serial Nominations to the World Heritage List.mht)
- ¹¹ ชื่อที่เป็นทางการในภาษาไทยของแหล่งมรดกโลกในกลุ่มนี้ คือ
- ¹² Access from <http://whc.unesco.org/en/list/931>
- ¹³ Access from <http://whc.unesco.org/en/list/437>
- ¹⁴ Access from <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5353/>
- ¹⁵ เกรียงไกร เกิดศิริ. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ฤๅษาคเนย์. 2552.
- ¹⁶ โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ล้านนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551. หน้า 105.

Competency, Guideline for Cultural Heritage Management and Cultural Landscapes in Northern Thailand as to Be Nominated for World Heritage List

Kreangkrai Kirdsiri, Ph.D.

Department of Architecture,
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Nantawan Muangyai, Ph.D.

Department of Tourism, Faculty of Humanities,
Chiangmai University

Supot Jitsuthiyan, Ph.D.

International Program
in Architectural Heritage Management and Tourism
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

This study is a part of “the Study and Analysis of Value, Competency, and Guidelines to Nominate Cultural Heritage Places as World Heritage”, focusing on places which are considered cultural heritage in Northern Thailand and possess outstanding universal value. Management is also considered, then framework for management plan is prepared. This study proposes sites whose competency can be the Serial Nomination World Heritage as they all are in Upper Northern Thailand and share some aspects in common. The research project “Study and Analysis of Value, Competency, and Guidelines for Nomination of Cultural Heritage Sites as World Heritage” categorizes subtopics into themes due to related contexts as follows:

1. Ancient Monuments and Archeological Sites in Historic Towns of Lanna Culture;
2. Sacred Monasteries and Cultural Routes in Lanna Culture;
3. Sacred Mountains of Lanna Culture;
4. Cultural Landscape and Living Heritage Town of Lampang; and
5. Cultural Landscape of Mae Hong Son Valley.

The purposes of the study are to figure out the competency of 10 sites of cultural heritage so as to prepare the strategic plan and nominate them on tentative list and to prepare database for documentation. The proposal is prepared and the coming and possible impacts are studied. In addition, the study is expected to stimulate understanding and realization in conservation and sustainable development of cultural heritage places, promotion of tourism in both natural and cultural aspects, as well as creation of creative economic aspects and added value from social and cultural components as budget.

Key Word: World Heritage, World Cultural Heritage, Cultural Landscape, Serial Nomination, Tentative List, Outstanding Universal Value (OUV), Authenticity, Statement of Significance, Creative Economy

